

Služba za socijalnu medicinu/javno zdravstvo: povijest, sadašnjost, budućnost

Tomislav Benjak, Urelija Rodin, Vlasta Dečković Vukres, Branimir Tomić, Dijana Mayer, Ivana Pavić Šimetin, Ana Ivičević Uhernik, Mario Trošelj, Ranko Stevanović

Hrvatski zavod za javno zdravstvo

Sažetak:

Služba za socijalnu medicinu/javno zdravstvo, Služba je izuzetno bogate povijesti s pregršt dostignuća. Počeci djelatnosti datiraju od 1923. Danas Služba broji 24 djelatnika i rad je organiziran u šest Odjela.

1. Povijest Službe za socijalnu medicinu

Izgradnju cjelovite javno-zdravstvene službe kao prethodnice današnje organizacije i strukture Zavoda vezujemo uz dolazak dr. Andrije Štampara na čelo Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja Kraljevine SHS. Dotadašnji Kraljevski zemaljski bakteriološki zavod 1923. godine preimenovan je u Epidemiološki zavod i zajedno s novoosnovanim Institutom za socijalnu medicinu čini snažnu, operativnu higijensku ustanovu za područje tadašnje Savske banovine. Ubrzo nakon toga gradi se iz sredstava državnog proračuna nova zgrada za Higijenski zavod na Zelenom brijegu, a Štampar za izgradnju njegova edukacijskog dijela pod imenom Škole narodnog zdravlja pribavlja sredstva iz Rockefellerove fondacije. Higijenski zavod sa Školom narodnog zdravlja ima Odjel za socijalnu medicinu s odsjecima za higijensku propagandu, proučavanje narodne patologije i poučavanje naroda. Zadaća odjela za socijalnu medicinu bila je stručni nadzor nad svim socijalno-medicinskim ustanovama zavoda i proučavanje socijalnog i sanitetskog zakonodavstva, a statističku djelatnost obavljao je Odsjek za proučavanje narodne patologije i statistiku. Do 1927. godine zdravstvena se statistika odnosila isključivo na tekuću

evidenciju zaraznih bolesti koju je vodio tadašnji Epidemiološki odjel. Od 1928. godine, prema Pravilniku o prikupljanju statističkih podataka, započinje prikupljanje i obrada i drugih zdravstveno-statističkih podataka. Novom reorganizacijom Zavoda 1930. godine Odsjek za proučavanje narodne patologije postaje Odjel za proučavanje naroda s novim odsjecima: za vitalnu statistiku, biometriju i socijalnu medicinu. Uz ovo široko područje rada odvijao se i zdravstveno odgojni rad u mnogobrojnim tečajevima. Tijekom 1927. i 1928. godine razvijale su se zdravstveno statističke jedinice u zdravstvenim ustanovama, a od 1929. godine objavljuju se i prvi stručni i znanstveni radovi utemeljeni na prikupljenim podacima. Od 1930. godine izlazi i Socijalno medicinski pregled, a od 1935. godine Socijalno-medicinski odjel objavljuje podatke o narodnom zdravlju i radu zdravstvenih ustanova. Od završetka Drugog svjetskog rata do 1953. godine nova reorganizacija Zavoda dovodi i do promjena u zdravstveno-statističkom praćenju i obradi: podatci iz ambulanti i bolnica usmjeravaju se u Ministarstvo narodnog zdravlja, dok se podatci iz higijensko-epidemioloških ustanova i dalje prikupljaju i obrađuju u Zavodu. Ovakav način prikupljanja otežavao je zdravstveno planiranje te se zdravstvena statistika ponovo vraća Zavodu kao Odjel za zdravstvenu statistiku i zdravstvenu službu. Odjel se sastojao od nekoliko odsjeka: za vitalnu statistiku, morbiditetnu statistiku, statističko-tehničkog laboratorija, odsjeka za bio statistiku i socijalne bolesti. Dugi niz godina voditelj Odjela bio je dr. Kornel Margreitner, odsjeka za bio statistiku dr. Fedor Mikić, Statističko-tehničkog laboratorija Dragutin Draganić, a Odsjeka za bio statistiku i socijalne bolesti prof. dr. Živko Kulčar. Zakonom o organizaciji zdravstvene službe iz 1960. godine dolazi do nove organizacijske promjene i formiranja Socijalno-medicinskog sektora s odjelima: za higijenu rada, za higijenu prehrane, za zdravstvenu zaštitu školske djece i omladine, za zdravstveni odgoj i nastavu, za zdravstvenu statistiku, za proučavanje kroničnih masovnih bolesti, te Odjela za organizaciju zdravstvene službe s

odsjecima za bolničku službu, ljekarničku službu i zubarsku službu. Potreba za davanjem smjernica liječnicima opće medicine i razradom metodologije rada opće medicine dovodi do osnivanja Službe za opću medicinu 1965. godine. Ukidanjem kotarskih zdravstvenih centara prikupljanje i obrada podataka s lokalne razine prelazi na centralnu, što posebno opterećuje Odjel za socijalnu medicinu koji nema dovoljno kadrovskih i tehničkih mogućnosti za udovoljavanje svim potrebama praćenja i proučavanja zdravstvenog stanja i rada zdravstvenih službi. (1,2) Potrebe za što učinkovitijim rješavanjem brojnih javno-zdravstvenih problema dovele su do razvoja i izdvajanja pojedinih odsjeka i službi ili do nastanka posebnih stručnih odbora. **Do 1990. godine Odjel (današnju Službu) vodi prof. dr. sc. Marija Strnad**, koji se sastoji se od niza službi: službi za zdravstvenu statistiku (doc. dr. Marija Strnad), za zdravstvenu zaštitu školske djece i omladine s Registrom osoba sa smetnjama u psihofizičkom razvoju (prim. dr. Natalija Rulnjević, zatim prim. dr. sc. Marina Kuzman), za zaštitu zdravlja radnika (prof. dr. sc. Olga Maček, prim. dr. Zvonko Ribić, dr. Lidija Gavranić, prof. dr. sc. Eugenija Žuškin, zatim prim. dr. sc. Vlasta Dečković-Vukres), za zdravstveni odgoj s Centrom za probleme psiho aktivnih droga i Registrom ovisnika o psiho aktivnim drogama (dr. Vladimir Ilić, zatim dr. Dragica Katalinić), službe za opću medicinu (dr. Ivo Jerković, zatim prim. mr. sc. Ranko Stevanović), službe za koordinaciju planiranja i programiranja zdravstvene zaštite (dr. sc. Vladimir Mayer). Spoznaja i razvoj ideja da zdravlje nije samo područje interesa i rada zdravstvene službe nego ovisi o pojedincu i društvenoj zajednici kojoj pripada dovodi do stvaranja novih mehanizama u zaštiti, a posebice u unaprjeđenju zdravlja stanovništva. Izraženo interdisciplinarno djelovanje prelazi okvire medicinske struke, a svakako i organizacijske okvire zavodske službe za socijalnu medicinu. Promicanje zdravlja i zdravstveni odgoj prepoznati su kao metoda djelovanja u svim zavodskim službama. Stoga se i gasi Odjel za zdravstveni odgoj, a u razvoju je nova zavodska

služba kao posebna koordinacijska jedinica za promicanje zdravlja koja će usmjeravati zajedničke napore u promicanju i unaprjeđenju zdravlja svih ostalih zavodskih službi i povezivati ih s djelovanjem lokalne samouprave, volonterskim udrugama i medijima koji imaju iste ciljeve – širenje aktivnosti promicanja i očuvanja zdravlja. Analitička djelatnost Službe neophodna je za ocjenu zdravstvenog stanja i rada u zdravstvu, stoga je temelj i za procese zdravstvenog planiranja Ministarstva zdravstva. Rad na razvoju i kvaliteti zdravstvenih pokazatelja iz cjelokupne bolničke i izvanbolničke zdravstvene djelatnosti odvija se u uskoj suradnji sa zavodima za javno zdravstvo i izravnim kontaktima s terenom. Dosadašnji način prikupljanja podataka na individualnim obrascima i izvješćima polako ustupa mjesto dobivanju podataka u elektronskom obliku. Stoga su novi razvojni izazovi usmjereni i prema sudjelovanju u informatizaciji cjelokupnog zdravstvenog sustava, pripremi prijedloga novih programa obrade podataka, standardizaciji u izvješćivanju i edukaciji zdravstvenog osoblja u svrhu dobivanja kvalitetnih zdravstvenih pokazatelja. Razvojem informatičke djelatnosti započinju i sve složenije analize podataka te prikaz i publiciranje zdravstvenih pokazatelja. Međunarodni kontakti omogućuju razmjenu informacija i uključivanje i u druge projekte i aktivnosti koje je osobito Svjetska zdravstvena organizacija podupirala i poticala među zemljama u Središnjoj i Istočnoj Europi. Služba se postupno informatički i programski opremila, te raspolaže dinamičnim bazama podataka o zbivanjima i medicinskim uslugama u zdravstvenom sustavu te s nekoliko javno-zdravstvenih registara. Pri kreiranju i implementaciji evidencija u zdravstvu stalno se surađivalo sa zdravstvenim ustanovama i djelatnicima na terenu kao i pri njihovoj primjeni. Služba je stručno koordinirala rad službi za socijalnu medicinu i zdravstvenu statistiku županijskih zavoda za javno zdravstvo te rad županijskih povjerenika za zdravstvene pokazatelje. **Od 1990. godine voditeljica Službe je prof. dr. sc. Marina Kuzman** koja je imenovana za osobu odgovornu u

Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji za hrvatske zdravstveno-statističke pokazatelje te za dostavu podataka u bazu Svjetske zdravstvene organizacije "Health For All". Uključivanje podataka iz Hrvatske u europsku bazu podataka je osobito u prvim godinama nakon osamostaljenja i međunarodnog priznanja bilo od osobite važnosti i za zemlju i za ustanovu. **Službu od 2004. godine vodi doc.dr.sc. Urelija Rodin, a od 2007. godine prim.dr.sc. Vlasta Dečković Vukres.**

Kao najvažnija dostignuća i djelatnosti Službe unazad tih 20-tak godina ističemo:

- *Pad broja udio neutvrđenih i nedovoljno definiranih uzroka smrti* - kao pokazatelj kvalitete mortalitetne statistike, koji prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji ne bi smio iznositi više od 5%, kroz nekoliko godina ovakvog rada pada od 6 na 1,6%. Na poslovima mortalitetne statistike radio je dr. Branimir Tomić, a kasnije mr. sc. Urelija Rodin, dr. Dragica Katalinić i prim. mr. sc. Ranko Stevanović te dr. Tanja Ćorić;
- *Osnutak Odjela za mortalitetnu statistiku* - U daljnjem poboljšanju kvalitete mortalitetne statistike osniva se posebni Odjel koji surađuje s terenom, sudjeluje u dodiplomskoj i poslijediplomskoj edukaciji zdravstvenog osoblja, organizira sa stručnim društvima osposobljavanje mrtvozornika za ispunjavanje medicinske dokumentacije o uzrocima smrti i uključuje se u međunarodna tijela koja se bave unaprjeđenjem mortalitetne statistike. Voditeljica Odjela je dr. Tanja Ćorić;
- *Unapređenje bolničke statistike* - Uvodi se programsko praćenje pojedinca u nekim bazama podataka, uključujući i bolničku statistiku. Uvodi se dostava podataka u obliku standardiziranih datoteka (na magnetnom mediju, CD-u ili putem elektroničke pošte). Razvijen je sustav kontrole upisanih dijagnoza prema pravilima Svjetske zdravstvene organizacije (MKB-10, drugi svezak). Budući se dostavlja i matični broj povijesti bolesti, postoji mogućnost naknadnog uvida u arhivu bolnice glede vjerodostojnosti podataka. U

svrhu jednoobraznosti izvješćivanja standardizirani su i uvedeni jedinstveni šifrnici i opis sloga. Na taj su način kreirane godišnje baze podataka liječenih u bolnicama Hrvatske (prva je 1998. godina). Baze su ustrojene tako da omogućavaju pristup svakoj hospitalizaciji određenog pacijenta, a analiza je moguća po svim relevantnim značajkama. Prati se i gravitacija pacijenata prema bolnicama i mjestu boravka. Rezultati se objavljuju u godišnjoj publikaciji “Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis” i dostavljaju Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji za bazu podataka “Health For All”, kao i za publikaciju UN “DEMOGRAPHIC YEAR BOOK”. Za bolnički pobol i sve poslove prikupljanja, kontrole i analize podataka nadležan je dr. Branimir Tomić;

- *Sudjelovanje u procesu informatizacije primarne zdravstvene zaštite* - Izmijenjen je sustav izvješćivanja iz djelatnosti primarne zdravstvene zaštite. Novi sadržaji, obrasci i upute za ispunjavanje prilagođeni su potrebama te obvezama i standardima koje je Hrvatska kao samostalna država preuzela prema SZO i njenim uredima. Ovaj sustav je s jedne strane znatno pojednostavljen u odnosu na broj značajki koje je potrebno prikupljati, ali je s druge strane omogućio i prikupljanje podataka o značajkama za koje to do tada nije bilo moguće. Također, po prvi je put u Hrvatskoj te godine uspostavljen sustav za prikupljanje i obradu podataka za djelatnost Hitne medicinske pomoći. Odjel za primarnu zdravstvenu zaštitu u Službi za socijalnu medicinu, podacima i informacijama, prijedlozima i dokumentima, te znanstvenim i stručnim istraživanjima dao je značajne doprinose u Projektima reforme zdravstvenog sustava i pilot-projektu Svjetske banke u Koprivničko-križevačkoj županiji. Uz to, značajno je i sudjelovanje u projektima zdravih gradova i županija, uspostave kvalitete u zdravstvenom sustavu, Projekta “Hrvatska u 21. stoljeću” Ureda za strategiju razvitka RH itd. U suradnji s Uredom za internetizaciju

Vlade RH i Ministarstvom zdravstva, od 2001. godine, na području primarne zdravstvene zaštite i šire Zavod postaje nosilac Projekta uspostave i razvoja Nacionalnog javnozdravstvenog informacijskog sustava, te je jedan od najvažnijih nosilaca projekata Informatizacije sustava primarne zdravstvene zaštite i Bolničkog informacijskog sustava. Svi ovi strateški projekti na nacionalnoj razini koordinirani su i vođeni ili podržani u Zavodu. Poslove vezane uz primarnu zdravstvenu zaštitu vodi i koordinira prim. mr. sc. Ranko Stevanović, kao i aktivnosti internetizacije primarne zdravstvene zaštite vezane s Uredom za internetizaciju Vlade RH i Ministarstvom zdravstva;

- *Osnivanje Registra zdravstvenih djelatnika* - Krajem osamdesetih godina prošlog stoljeća kao rezultat brojnih skupova na temu zdravstvenih djelatnika prihvaćeno je stajalište da njihovo planiranje mora biti sastavni dio procesa upravljanja sustavom zdravstvene zaštite. Tako je u skladu s preporukama Svjetske zdravstvene organizacije i smjernicama hrvatske strategije “Zdravlje za cijelo pučanstvo do 2000. godine” i kao jedan od nužnih preduvjeta preobrazbe zdravstva Republike Hrvatske tijekom 1990/91. godine u Zavodu utemeljen državni Registar zdravstvenih djelatnika. Potporu za osnivanje Registra dalo je i Ministarstvo zdravstva s obzirom da se tada hrvatsko zdravstvo moralo iz mirnodopskog preobraziti u ratno. Kako se najveći broj stručnih vojnomedicinskih kadrova priključio agresorskim snagama, trebalo se osloniti isključivo na vlastite snage te su podatci Registra bili od velike važnosti za prvi krizni stožer pri Vladi Republike Hrvatske - Stožer saniteta, koji je odigrao ključnu ulogu u organizaciji ratnog zdravstva prije uspostave Saniteta Hrvatske vojske. djelatnicima i ustanovama u zdravstvenom sustavu. Registar zdravstvenih djelatnika je jedinstven strukovni registar, jedan od državnih javnozdravstvenih registara u HZJZ, a praćenje podataka o zaposlenima u zdravstvenom sustavu

ujedno predstavlja jedno od statističkih istraživanja koje provodi HZJZ. Podatci o zdravstvenim djelatnicima i suradnicima prate se prema svim potrebnim obilježjima, a kronološki prema postignutom stupnju stručne i znanstvene izobrazbe, vrsti radnog odnosa, djelatnosti i mjestu rada u zdravstvenom sustavu. Kriteriji za uključivanje i praćenje zdravstvenih djelatnika postavljeni su prema metodologiji Svjetske zdravstvene organizacije "Zdravlje za sve". Svim djelatnicima se upisom u bazu podataka Registra, danom zasnivanja radnog odnosa, dodjeljuje identifikacijski broj koji doktori medicine i stomatologije te farmaceuti obavezno upisuju na uputnice i recepte HZZO-a. Podatke o zdravstvenim djelatnicima i zdravstvenim suradnicima dužne su dostavljati ne samo zdravstvene ustanove u državnom i županijskom vlasništvu, već i sve privatne ustanove kao i zdravstveni djelatnici koji samostalno obavljaju privatnu praksu. Registar zdravstvenih djelatnika vodi dr. Mario Trošelj.

- *Osnivanje Registra osoba s invaliditetom* – Temeljem Zakona o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom (NN64/01) uspostavljen je 2002. godine registar koji prati parametre o ovoj posebice vulnerabilnoj populaciji. U suradnji djelatnika HZJZ-a (prof.dr.sc. Marije Strnad, prim.dr.sc. Natalije Rulnjević) te predstavnika osoba s invaliditetom (mr.sc. Mirjane Dobranović) postavljeni su temelji donošenja područja Istraživanje i razvoj Nacionalne strategije za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom, kojem je nositelj od 2007. godine HZJZ. Djelatnici Registra nosioci su priznanja Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske (SOIH) za suradnju u ostvarivanju strateških ciljeva za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom. Registar vodi dr.sc. Tomislav Benjak, dr.med.

- *Djelovanje Registar osoba liječenih zbog zlouporabe psiho aktivnih droga* - U sklopu Službe djelovao je i Registar osoba liječenih zbog zlouporabe psiho aktivnih droga koji svoje podatke dostavlja Komisiji za droge UN-a i Vladinoj komisiji za suzbijanje zlouporabe droga, odnosno Vladinom Uredu za suzbijanje ovisnosti. Registar osoba liječenih zbog zlouporabe opojnih droga vodi dr. Dragica Katalinić.
- *Služba za javno zdravstvo kao koordinacijsko tijelo mreže socijalno-medicinskih jedinica županijskih zavoda za javno zdravstvo* - Reorganizacija domova zdravlja, zakup i privatizacija u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, donijeli su brojne promjene i u organizaciji izvještajnog sustava. Dotadašnje prikupljanje i kontrolu zdravstveno-statističkih podataka koje se provodilo na razini domova zdravlja preuzimaju novonastali zavodi za javno zdravstvo. Formiranjem zavoda za javno zdravstvo u svim županijama nije bilo moguće odmah uspostaviti i sve zavodske funkcije. Zbog nepostojanja socijalno-medicinskih službi u većini manjih zavoda, naša Služba za socijalnu medicinu nije samo koordinator koji pruža metodološku i drugu stručnu pomoć zavodima nego i osnovni nositelj prikupljanja, kontrole kvalitete i analize podataka cjelokupne zdravstvene statistike županija. Zbog nemogućnosti da mali broj djelatnika Službe zadovolji narasle potrebe, 1996. godine Ministarstvo zdravstva donosi Uredbu o uspostavi županijskih povjerenika za zdravstveno-statističke pokazatelje. Njihova osnovna funkcija je prikupljanje i kontrola obuhvata izvješćivanja iz primarne i stacionarne zdravstvene djelatnosti prema važećem Programu statističkih istraživanja. Oni su zaduženi i za pružanje stručne i metodološke pomoći zdravstvenim ustanovama i djelatnicima na terenu u vezi s poslovima zdravstvene statistike. Služba za socijalnu medicinu HZJZ postaje koordinacijskim tijelom za rad županijskih povjerenika koji su izravno povezani sa zdravstvenim djelatnicima na

području djelovanja županijskog zavoda. Na ovaj se način djelomično kompenzira nedostatak socijalno-medicinskog djelovanja kojim je predviđeno da se osim prikupljanja i kontrole podataka provode i poslovi analize zdravstvenog stanja, intervencije kod vodećih javno zdravstvenih problema i programi za promicanje i unaprjeđenje zdravlja u suradnji s lokalnom zajednicom. Služba za socijalnu medicinu je stoga uputila Ministarstvu zdravstva prijedlog mreže socijalno-medicinskih jedinica županijskih zavoda za javno zdravstvo kojim bi se osnažilo preventivno i zdravstveno-promotivno djelovanje na području županija.

- *Provođenje projektnih aktivnosti* - Za svaku nacionalnu raspravu o zdravstvenoj politici od temeljnog su značaja pouzdani, odgovarajući i međunarodno usporedivi podatci o zdravlju. Takvi podatci mogu dati uvid u istinske različitosti u zdravstvenom statusu i čimbenicima koji utječu na zdravlje u različitim zemljama te potaknuti aktivnosti koje na učinkovitiji način mogu unaprijediti zdravlje populacije. Kako se sve veća važnost pri donošenju odluka o zdravstvenoj politici pridaje zdravstveno-informacijskom sustavu, sve su veći naponi za njegovo unaprjeđenje, kako bi se informacije što djelotvornije, praktičnije i objektivnije koristile u unaprjeđenju zdravstva i zdravstvene zaštite. Rutinske informacije u području zdravstva su brojne i pružaju uvid u osnovna zdravstvena zbivanja te u funkcioniranje zdravstvene službe. Ipak, često nisu odgovarajuće za različite zahtjeve ili se ne mogu koristiti za uvid u probleme koji su pod različitim utjecajima. Ukoliko se želi steći uvid u pokazatelje koji uključuju djelovanje bolesti na ispunjenje osobnih potencijala, navike, način i kvalitetu života, globalni informacijski zdravstveni sustavi tu mogu malo pomoći. Za te se svrhe provode povremena dodatna istraživanja koja obuhvaćaju veće ili manje populacijske skupine i koriste individualne metode ankete ili

intervjua. Stoga se u Službi za socijalnu medicinu u sustavno pristupilo takvim dodatnim istraživanjima, koja su, koristeći različite tehnike i obuhvaćajući različite populacije, pružila dodatni uvid u zdravstveno stanje i ponašanje u vezi sa zdravljem. U tijeku 2000-2001. godine Zavod je sudjelovao u projektu EUPHIN-EAST (European Public Health Information Network for Eastern Europe) Svjetske zdravstvene organizacije. Svrha projekta je bila razvijanje standardizacija i povezivanje nacionalnog sustava prikaza odabranih zdravstvenih pokazatelja za zemlje Središnje i Istočne Europe. Regionalni ured Svjetske zdravstvene organizacije u Kopenhagenu je potaknuo međunarodni projekt pod nazivom: Europsko anketno ispitivanje o zdravlju (European Health Interview Survey). Opći je cilj projekta bio razviti i preporučiti uporabu zajedničkog instrumenta za anketno ispitivanje o zdravlju u europskim zemljama (4). Služba za socijalnu medicinu nositelj je i projekta Svjetske zdravstvene organizacije “Svjetsko ispitivanje o zdravlju” koje se u Hrvatskoj provodi od 19. svibnja 2003. godine. Ovo istraživanje provodi se istovremeno u 73 države svijeta, a u Hrvatskoj se provodi na uzorku od 1000 domaćinstava. Odlukom ministra zdravstva ovaj projekt u Hrvatskoj provodi Hrvatski zavod za javno zdravstvo u suradnji sa županijskim zavodima za javno zdravstvo. Istraživanje se provodi s ciljem prikupljanja podataka o zdravlju, o iskustvu u korištenju zdravstvene zaštite kao i zadovoljstvu s pruženim zdravstvenim uslugama.

- *Unapređenje zdravlja žena* - Djelatnici Službe za socijalnu medicinu od 1993. godine sudjeluju u radu skupina i povjerenstava Vlade i ministarstava za pitanja jednakosti i zdravstvenog stanja žena. S tim u vezi sudjeluju i u izradi nacionalne politike za promicanje jednakosti kao i izradi i analizi statističkih podataka o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom stanju žena u Hrvatskoj. Za potrebe projekta: Women’s Health Counts, čiji

je nositelj Svjetska zdravstvena organizacija Regionalni ured za Europu, Lifestyles and Health Department, izrađena je u suradnji s Ministarstvom zdravstva opsežna studija pod naslovom “Women’s Health Profile of the Republic of Croatia” kojom su obuhvaćeni svi aspekti zdravstvenog i društvenog položaja žena u Hrvatskoj. Prim. dr. sc. Vlasta Dečković-Vukres je imenovana za osobu zaduženu za kontakt s SZO za pitanje zdravlja žena te je koordinirala izradu studije.

- *Unapređenje zdravlja radnika* - Prvi početci medicine rada u Zavodu sežu iz daleke 1951. godine kada je u tadašnjem Centralnom higijenskom zavodu osnovan odjel Higijene rada. Odjel je osnovala i organizirala prof. dr. Olga Maček. Do 1991. godine u Odsjeku (tada službi) obavljani su i rutinski poslovi kao npr.: periodički pregledi radnika koji rade na poslovima s posebnim uvjetima rada, posebice šumskih radnika, analize radnih mjesta, ocjene radne sposobnosti kod problematičnih skupina radnika s obzirom na učestalost izostajanja s posla i sl. Medicina rada u cilju razvoja službe medicine rada u Hrvatskoj prati, razrađuje i odabire najpogodnije metode rada, sudjeluje u izradi standarda i normativa, dijagnostičkih i terapijskih postupaka u djelatnosti medicine rada, ocjeni zdravstvene zaštite i zdravstvenog stanja radnika te predlaganju i izradi programa mjera zdravstvene zaštite radnika. Odsjek sudjeluje i u izradi prijedloga raznih propisa iz područja zaštite zdravlja radnika i sigurnosti na radu te ima značajnu međunarodnu suradnju (*Međunarodna organizacija – ILO; Eurostat itd.*). Sudjelovali su i u izradi prvoga hrvatskog udžbenika medicine rada i okoliša koji je objavljen 2002. godine. Voditeljica odsjeka bila je prim. dr. sc. Vlasta Dečković-Vukres.
- *Znanstvena aktivnost* - Unatoč rutinskim i brojnim poslovima koji su definirani rokovima i opsegom, Služba za socijalnu medicinu dala je i značajan doprinos s nizom znanstvenih

radova uvrštenih u popise znanstvenih radova priznatih i korištenih u svjetskoj znanosti, te suradnjom na knjigama, znanstvenim i stručnim radovima. Također, djelatnici iz Službe su sudionici u dodiplomskoj i poslijediplomskoj nastavi na Medicinskim fakultetima i visokim učilištima.

- *Prijevod i publikacije klasifikacija Svjetske zdravstvene organizacije* - Djelatnici Službe aktivno su sudjelovali u prevođenju i izdanje obiju klasifikacija Svjetske zdravstvene organizacije Međunarodna klasifikacija bolesti (MKB-10) dok je tim Službe (prof. dr.sc. Marija Strnad, prim.dr.sc. Natalija Rulnjević, dr. Tomislav Benjak) u suradnji sa predstavnicima osoba s invaliditetom (mr. sc. Mirjanom Dobranović) i Ministarstvo zdravstva preveo i tiskao Međunarodne klasifikacije funkcioniranja, onesposobljenosti i zdravlja (MKF).

2. Sadašnjost Službe za javno zdravstvo

Stupanjem Hrvatske u Europsku uniju dolazi i do promjena u nazivu Službe koja postaje Služba za javno zdravstvo. Pri tom se slijede međunarodna kretanja terminologije na tom području. Novom sistematizacijom Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, koja je provedena 2013. godine, zadaci Službe za javno zdravstvo su praćenje i analiza zdravstvenih pokazatelja za sve dobne skupine stanovništva te praćenje i analiza podataka o resursima u zdravstvu, zdravstvenoj ekonomici te funkcioniranju zdravstvenih sustava i načinu rada zdravstva. Služba provodi i koordinaciju, stručno usmjeravanje i nadzor rada zavoda za javno zdravstvo županija u djelatnosti školske i adolescentne medicine i u djelatnosti javnog zdravstva te prati pokazatelje vulnerabilnih skupina s predlaganjem mjera za unapređenje njihovog zdravlja, kvalitete života i izjednačavanje mogućnosti. U suradnji sa Službom za epidemiologiju, prate se demografske i vitalno-statistički

pokazatelji. Temeljem navedenog Služba predlaže i sudjeluje u provođenju aktivnosti sa svrhom zaštite i unaprjeđenja zdravlja, smanjenja pobola, prijevremenog umiranja i patnje vezane uz bolest kao i racionalizacije u organizaciji i provođenju zdravstvene zaštite. Služba kroz svoje odjele i odsjeke a temeljem Zakona o državnoj statistici, godišnjeg Programa statističkih istraživanja te Zakona o hrvatskom registru o osobama s invaliditetom, obavlja statistička istraživanja iz područja zdravstva u svrhu praćenja i ocjene zdravstvenog stanja pučanstva te organizacije i rada zdravstvenih djelatnosti. Temeljem praćenja i analize, a koristeći zdravstveno-informacijski sustav, sudjeluje u izradi programa mjera zdravstvene zaštite, zdravstvenih standarda i promicanja zdravlja. Podaci se godišnje dostavljaju Regionalnom uredu Svjetske zdravstvene organizacije u Kopenhagenu i Središnjem uredu Svjetske zdravstvene organizacije u Ženevi te u EUROSTAT. Osim toga, podaci se dostavljaju Međunarodnoj organizaciji rada (ILO) i baze podataka Ujedinjenih naroda (UN). Služba je i referentno mjesto za dostavljanje parametara o osobama s invaliditetom u UN. Osim rutinskih obveza Služba surađuje sa stručnjacima, stručnim tijelima i udrugama iz zemlje i inozemstva te sudjeluje u znanstvenim i stručnim projektima. Sve navedene aktivnosti važan su segment uloge Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo kao nositelja nacionalne zdravstvene statistike. Vrlo važan aspekt djelatnosti Službe predstavljaju priprema i publiciranje redovitih i povremenih publikacija od kojih izdvajamo Zdravstveno-statistički ljetopis te redovite godišnje biltene o istraživanjima propisanih godišnjim Programom. Djelatnici Službe sudjeluju i u izradi nacionalnih strateških dokumenata te u unapređenju legislative u području zdravstva npr. Strateški plan javnog zdravstva, Master plan bolnica, Zakon o jedinstvenom tijelu vještačenja za osobe s invaliditetom itd. Značajan dio djelatnosti Službe za javno zdravstvo je i znanstveni rad te sudjelovanje u nastavi. U Službi je šest doktora znanosti (od toga jedan docent i četiri znanstvena suradnika) te jedan magistar

znanosti koji sudjeluju u više znanstvenih projekata iz područja rada Službe te redovito publiciraju u indeksiranim znanstvenim časopisima. Također sudjeluju i u izvođenju nastave pri Školi narodnog zdravlja „Andrija Štampar“ Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Studiju socijalnog rada.

U Službi je zaposleno 24 djelatnika u okviru slijedećih odjela:

- Odjel za školsku i adolescentnu medicinu (voditeljica mr.sc. Dijana Mayer, dr.med.)

Temeljne zadaće Odjela su koordinacija, stručno usmjeravanje i nadzire rada zavoda za javno zdravstvo županija u djelatnosti školske i adolescentne medicine planiranje, predlaganje i provođenje mjere za očuvanje i unapređenje zdravlja školske djece i mladeži praćenje i analiziranje zdravlja i zdravstvenog ponašanja školske djece i mladih Odjel provodi tri periodična međunarodna istraživanja u populaciji školske djece i studenata:

Međunarodno istraživanje o zdravstvenom ponašanju djece školske dobi „Health Behaviour in School-aged Children“ (HBSC), u suradnji sa Svjetskom zdravstvenom organizacijom, prvi put provedeno 2002. godine.

Svjetsko istraživanje o uporabi duhana u mladima Global Youth Tobacco Survey (GYTS) u suradnji s Centrom za kontrolu bolesti (Atlanta) i Svjetskom zdravstvenom organizacijom, provedeno prvi puta 2002. godine.

Svjetsko istraživanje o uporabi duhana kod studenata zdravstvenih studija Global Health Professionals Student Survey (GHPSS) u suradnji s Centrom za kontrolu bolesti (Atlanta) i

Svjetskom zdravstvenom organizacijom provedeno prvi puta 2011. godine (pilot projekt proveden je 2005, ali tada HZJZ nije bio nositelj projekta)

- Odjel za zdravstvenu ekonomiku (voditeljica: dr.sc. Ana Ivičević Uhernik, dr. med.)

Od 2012. godine Služba za javno zdravstvo proširila je svoje aktivnosti i na područje financijske zdravstvene statistike. Stoga je unutar Službe za javno zdravstvo osnovan Odjel za zdravstvenu ekonomiku s ciljem razvoja i provođenja istraživanja iz područja financijske zdravstvene statistike. U skladu sa zahtjevima Statističkog ureda EU (Eurostat-a) i Svjetske zdravstvene organizacije, Odjel za zdravstvenu ekonomiku redovito provodi službeno statističko istraživanje prema međunarodno prihvaćenoj metodologiji Sustava zdravstvenih računa, u okviru kojeg se prikupljaju, obrađuju i objavljuju financijski zdravstveni pokazatelji za RH te dostavljaju međunarodnim organizacijama. U planu Odjela za zdravstvenu ekonomiku je i provođenje zdravstveno-ekonomskih analiza (cost-effectiveness, cost-utility, cost-benefit) usmjerenih prvenstveno na evaluaciju preventivnih i javnozdravstvenih aktivnosti i tehnologija.

- Odjel za ljudske i materijalne resurse u zdravstvu (voditelj: Mario Trošelj, dr.med.)

U Odjelu djeluje Registar djelatnika u zdravstvu koji je jedini strukovni registar u Republici Hrvatskoj, uspostavljen 1992. godine i kontinuirano prati podatke o svim zaposlenicima u zdravstvu. Jedinostveni šifarski sustav omogućava kontinuiranu razmjenu podataka sa HZZO te se tako istodobno prati i ustroj zdravstvenih ustanova i djelatnika u zdravstvu. Odjela za ljudske i materijalne resurse surađuje i razmjenjuje podataka s Eurostatom, pri čemu su prve podatke poslali još 2004. godine. U prošlom desetljeću nastala je i nova informatička aplikacija Registra zdravstvenih djelatnika i još kvalitetnije povezivanje sa Hrvatskim zavodom za zdravstveno

osiguranje, primjerice kroz korištenje tzv populacijskog registra odnosno registra osiguranih osoba. Registar je i dalje izvor podataka i ovlaštena ustanova za dostavu podataka prema međunarodnim tijelima kao WHO i zajednička baza podataka WHO/Eurostat/OECD. Također idejno i kroz projekte ostvaruje se zamisao o registru resursa u zdravstvu kao pretpostavka još boljeg planiranja. U tom smislu pokreću se nova službena statistička istraživanja i stvaranje baza podataka o medicinskoj opremi i institucijama u kojima se provodi zdravstvena djelatnost, kao domovi za dugotrajnu njegu. Također, HZJZ, putem Odjela postaje focal point od strane WHO i SEEHN (Zdravstvena mreža zemalja jugoistočne Europe) za važna pitanja o zdravstvenim radnicima kao mobilnost i pitanja praćenja i zapošljavanja zdravstvenih radnika u drugim zemljama.

- Odjel za primarnu zdravstvenu zaštitu (voditeljica: prim.dr.sc. Vlasta Dečković Vukres, dr.med)

U odjelu za primarnu zdravstvenu zaštitu prati se zdravstveno stanje svih populacijskih skupina od rođenja, dječje, školske i radne dobi, do starosti i to kroz djelatnosti opće/obiteljske medicine, zdravstvene zaštite dojenčadi i male djece, medicine rada, zdravstvene zaštite žena, hitne medicinske pomoći, patronaže, kućne njege i stomatološke zdravstvene zaštite. Djelatnici odjela sudjeluju u izradi analiza i tekstova za zdravstveno-statistički ljetopis i druge publikacije i stručna izvješća za potrebe MZ i HZZO (strategije, strateški planovi, Master plan, Program statističkih istraživanja, Godišnji provedbeni plan statističkih istraživanja, izrada izvješća o utjecaju okoliša na zdravlje (azbest) i dr.) i međunarodnih institucija (WHO, UN, Eurostat, DG Sanco, ILO i dr.)

U Odjelu se provodi i projekt Europske unije e-capacit8: „Strengthening occupational health professionals' capacities to improve the health of the ageing workforces“ koji ima za cilj

edukaciju stručnjaka u medicini rada kako bi odgovorili sve većim potrebama starije radne populacije.

U Odjelu se obavljaju i poslovi suradnje s Eurostatom u području ozljeda na radu (ESAW), profesionalnih bolesti (EODS) i Europske ankete o zdravlju (EHIS) te Svjetskom zdravstvenom organizacijom za bazu podataka Health for All (HFA).

Djelatnici Odjela sudjeluju u školovanju i stručnom osposobljavanju zdravstvenih djelatnika iz područja javnog zdravstva, obiteljske medicine, medicine rada te u sveučilišnom diplomskom studiju sestrinstva iz predmeta sestrinstvo u zaštiti zdravlja na radu, javnog zdravstva te promicanja zdravlja i primarne zdravstvene zaštite.

- Odjel za SKZ i bolničku zdravstvenu zaštitu (voditelj: Branimir Tomić dr.med.)

Odjel za SKZ i bolničku zdravstvenu zaštitu predlaže i provodi, uz ostala, istraživanje „Statistika liječenih bolesnika u službi za stacionarno liječenje iz područja zdravstva“ u svrhu praćenja, analize i ocjene zdravstvenog stanja stanovništva (Godišnji provedbeni plan statističkih aktivnosti Republike Hrvatske 2013. godine, NN 72/13). Sve stacionarne ustanove zdravstva bez obzira na vrstu vlasništva i bez obzira na ugovor sa HZZO-om dostavljaju individualne podatke o osobama koje su hospitalizirane zbog liječenja ili rehabilitacije u stacionarnim ustanovama zdravstva – bolnicama – odnosno koje su zaprimljene u dnevnu bolnicu odnosno bolničku hemodijalizu. Hospitalizacije dnevnih bolnica i bolničkih hemodijaliza počele su se pratiti 2008. Godine dok se praćenje rada bolnica Hrvatske temelji se na istraživanju „Praćenje i organizacija rada bolnica“ iz Godišnjeg provedbenog plana statističkih aktivnosti 2013. godine (NN 72/13). Hrvatski zavod za javno zdravstvo započeo je primjenjivati u 2010. godini izmijenjeno i dopunjeno Godišnje

izvješće o radu stacionarne zdravstvene ustanove (Obr. br. 3-21-60). Stacionarne zdravstvene ustanove dostavljaju godišnja zbirna izvješća u zavode za javno zdravstvo županija i Grada Zagreba, koji ih nakon kontrole i obrade dostavljaju u Hrvatski zavod za javno zdravstvo. 2010. godine je uvedeno praćenje ishoda liječenja pacijenta (izliječen, poboljšán, neizliječen, umro).

- Odjel za zaštitu zdravlja vulnerabilnih skupina (voditeljica: doc.dr.sc. Urelija Rodin, dr.med.)

Osnovna zadaća Odjela za zaštitu zdravlja vulnerabilnih skupina je da na temelju rutinskih zdravstveno-statističkih podataka iz primarne i bolničke zdravstvene zaštite prati i analizira zdravstveno stanje i provođenje zdravstvene zaštite ranjivih skupina stanovništva, vezano uz specifične biološke zdravstvene rizike (rast i razvoj, trudnoća, starenje, invaliditet). Osim ocjene zdravstvenog stanja male djece, zdravstvene zaštite žena vezano uz majčinstvo, starijih osoba i osoba s invaliditetom, Odjel sudjeluje u predlaganju mjera za daljnje poboljšanje njihove zdravstvene i socijalne zaštite u radnim tijelima Ministarstva zdravlja i Ministarstva socijalne politike i mladih. Isto tako, važna uloga Odjela je suradnja sa stručnim društvima Hrvatskoga liječničkog zbora na području perinatalne i dječje zaštite. Zajedno s Hrvatskim društvom za perinatalnu medicinu sudjeluje se u organizaciji godišnjeg savjetovanja o perinatalnom mortalitetu uz izdavanje posebnog broja časopisa *Gynaecologia et Perinatologia* o pokazateljima perinatalne zaštite. Vezano uz promicanje prava osoba s invaliditetom kontinuirano se surađuje s nevladinim udrugama osoba s invaliditetom te Uredom pravobraniteljice za osobe s invaliditetom. Odjel je i nositelj provedbe područja Istraživanje i razvoj Nacionalne strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom te aktivni sudionik u unapređenju sustava vještačenja invaliditeta. Rutinske informacije iz područja zdravstva u manjoj mjeri omogućavanju

utvrđivanje društveno uvjetovanih rizika po zdravlje socijalno "ranjivih" populacijskih skupina (siromašni, manjine) to zahtijeva dodatna istraživanja. Kako su Romi, zbog socijalne marginaliziranosti, prepoznati u većini europskih zemalja kao skupina koja treba dodatnu društvenu pomoć u socijalnom uključivanju, Odjel se bavi i predlaganjem mjera unaprjeđenja zdravstvene zaštite Roma.

Djelatnici Službe dr.sc. Ivana Pavić Šimetin i doc.dr.sc. Ranko Stevanović izvršavaju dužnosti pomoćnice i zamjenika Ravnateljice. Voditelj Službe za javno zdravstvo od 2013. godine je dr.sc. Tomislav Benjak dr.med.

3. Budućnost Službe za javno zdravstvo

Uz daljnje provođenje svih gore navedenih aktivnosti, donošenjem Strateškog plana razvoja javnog zdravstva, Službi su postavljene određene prioritetne smjernice djelovanja. One se odnose na uspostavu sustava za analizu financijskih zdravstvenih pokazatelja prema metodologiji sustava zdravstvenih računa (System of Health Accounts) te razvoj djelatnosti zdravstvene ekonomike. U navedenom planu posebna pažnja se posvećuje potrebi reorganizacije sustava uz uspostavu funkcionalne mreže javnozdravstvenih djelatnosti, unapređenju istraživačke i znanstvene područja te unapređenju preventivne stomatološke djelatnosti. S obzirom na sve veću potrebu za kvalitetnim podacima, koji su izvan okvira rutinskog prikupljanja, važan dio vizije razvoja Službe predstavlja i stalno unapređenje prihvata i obradu svih dostupnih zdravstvenih pokazatelja iz sustava CEZIH-a i BIS-a te predlaganje izrade programskih rješenja koja će osigurati još kvalitetnije parametre za osiguravanje lakšeg donošenja odluka u segmentu zdravstvene politike. Kao važan segment djelatnosti zasigurno mora biti i uska suradnja s udrugama građana

(pacijenata, osoba s invaliditetom) u stalnom unapređenju kvalitete zdravstvene zaštite i zdravstvenog sustava orijentiranog ka pojedincu.

Literatura:

1. Zdravstvena zaštita, Glasnik Republičkog zavoda za zaštitu zdravlja; 1964, 1.
2. Šest desetljeća djelovanja Zavoda za zaštitu zdravlja SR Hrvatske. Zagreb: Zavod za zaštitu zdravlja, 1987.
3. Hrvatski zavod za javno zdravstvo od osnutka do danas. Publikacija povodom 110 godina postojanja HZJZ-a. 2003.
4. Naše nove uspješne priče Zagreb: ŠNZ "A. Štampar", Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, UNICEF, 2000.